

ALEKSANDR FAYNBERG LIRIKASIDA LIRIZM ESTETIKASI VA RUHIY KECHINMALAR

Abdurashidova Marjona Sanjarbekovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Xalqaro jurnalistika fakulteti, 1-bosqich talabasi

marjonaabdurashidova546@gmail.com

1. Anotatsiya

Mazkur maqolada Aleksandr Faynberg lirikasida lirizm estetikasi va ruhiy kechinmalar poetikasi tahlil qilinadi. Tadqiqot obyekti sifatida shoir she'riyatidagi hissiy tasvir, lirik qahramonning ichki dunyosi va ruhiy jarayonlarning badiiy ifodasi o'rganiladi. Maqolada ruhiy kechinmalar poetikasi ichki monolog, hissiy obrazlar va poetik til vositalari orqali qanday namoyon bo'lishi ilmiy jihatdan yoritiladi. Tadqiqotda lirik nutq nazariyasi hamda poetik funktsiya konsepsiyasi asosida Faynberg poetikasining estetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Natijada shoir lirikasida lirizm estetikasi inson ruhiyatining chuqur badiiy talqini sifatida shakllanishi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: *Lirizm estetikasi, ruhiy kechinmalar, poetik tasvir, hissiy obraz, lirik qahramon, ichki monolog, poetik tafakkur, hissiy ifoda, falsafiy lirika, zamonaviy o'zbek she'riyati.*

Kirish

Adabiyot tarixida lirika inson qalbining eng nozik va murakkab kechinmalarini ifodalovchi muhim badiiy janr sifatida shakllangan. Lirik asarlarda tashqi voqelikdan ko'ra ichki ruhiy jarayonlar, insonning subyektiv tajribasi va hayot haqidagi falsafiy qarashlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shu bois lirika nafaqat estetik ifoda shakli, balki inson ongining badiiy modeli sifatida ham talqin etiladi. Lirik matn orqali inson ruhiyati, uning ichki ziddiyatlari, iztiroblari va umidlari poetik obrazlar tizimi orqali ifodalanadi. Bu esa lirikaning adabiyotdagi alohida estetik va gnoseologik ahamiyatini belgilaydi.

Adabiyotshunoslikda lirizm tushunchasi shoirning ichki hissiyotlarini badiiy shaklga keltirish jarayoni sifatida izohlanadi. Lirizm — bu faqat hissiylik emas, balki hissiyotning estetik tashkil topgan shaklidir. U orqali inson qalbining murakkab ruhiy jarayonlari poetik obrazlar, metaforik tasvirlar va badiiy til vositalari orqali ifodalanadi. Shu jihatdan lirizm estetikasi badiiy matnda hissiylik va tafakkurning uyg'unligini ta'minlovchi muhim kategoriyadir. Lirika va ruhiy kechinmalar poetikasi o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular birgalikda shoirning ichki dunyosini ochib beruvchi yaxlit poetik tizimni tashkil etadi.

Lirik nutq va ruhiy kechinmalarni ilmiy tahlil qilishda Mikhail Bakhtin ning nazariy qarashlari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Bakhtin badiiy matnni dialogik tizim sifatida talqin qilib, lirik nutqni shoirning ichki ovozi, uning ruhiy tajribasi va ongiy jarayonlarining ifodasi sifatida baholaydi. Uning fikricha, lirik nutq — bu tashqi dialog emas, balki ichki dialog, ya'ni insonning o'zi bilan olib boradigan ruhiy muloqotidir (The

Dialogic Imagination). Mazkur yondashuv lirika poetikasida ichki monolog va subyektiv tajribaning ustuvorligini ilmiy asosda tushuntiradi.

Shuningdek, poetik tilning estetik va funksional xususiyatlarini o'rganishda Roman Jakobson ning poetik funktsiya nazariyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Jakobson poetik nutqni tilning estetik funktsiyasi ustuvor bo'lgan shakli sifatida talqin qilib, unda ifoda vositalarining o'ziga xos tashkil etilishi orqali hissiy va estetik ta'sir yuzaga kelishini ta'kidlaydi (Linguistics and Poetics). Bu nazariya lirika tahlilida poetik tilning nafaqat mazmuniy, balki shakliy-estetik xususiyatlarini ham chuqur o'rganish imkonini beradi.

Aleksandr Faynberg lirikasida lirizm estetikasi va ruhiy kechinmalar poetikasi alohida badiiy tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shoir she'riyatida inson qalbining nozik kechinmalari, ichki iztiroblari, yolg'izlik, umid va hayot ma'nosi bilan bog'liq falsafiy mulohazalar chuqur poetik talqin etiladi. Faynberg lirikasida lirik qahramonning ichki dunyosi markaziy semantik maydonni tashkil etadi va bu orqali inson ruhiyatining ko'p qatlamli modeli yaratiladi. Shoirning poetik uslubida hissiy tasvir, ichki monolog, ramziy obrazlar va metaforik tafakkur muhim o'rin egallaydi.

Zamonaviy o'zbek she'riyatida Faynberg lirikasini o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki uning poetikasi orqali nafaqat individual shoir uslubi, balki zamonaviy lirikaning umumiy tendensiyalari — ichki dunyoga yo'naltirilganlik, ruhiy kechinmalarni estetiklashtirish va poetik tilning intensivlashuvi kabi jarayonlar ham namoyon bo'ladi. Shu jihatdan Faynberg lirikasini lirizm estetikasi va ruhiy kechinmalar poetikasi nuqtai nazaridan tahlil qilish adabiyotshunoslik uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Mazkur maqolaning maqsadi — Faynberg lirikasida lirizm estetikasi va ruhiy kechinmalar poetikasini kompleks tarzda tahlil qilish, shoir she'riyatida inson ruhiyatining badiiy ifodalanish mexanizmlarini aniqlash hamda uning poetikasining nazariy asoslarini ilmiy jihatdan yoritishdan iborat.

Faynberg lirikasida lirizm estetikasi

Aleksandr Faynberg lirikasida lirizm estetikasi inson ruhiyatining nozik va murakkab qatlamlarini badiiy ifodalash orqali shakllanadi. Shoir poetikasida hissiy tasvir markaziy badiiy vosita sifatida namoyon bo'lib, u orqali inson qalbining turli holatlari estetik shaklga keltiriladi. Faynberg lirikasining asosiy xususiyati bu ichki ruhiy jarayonlarni tashqi poetik obrazlar orqali ifodalash, ya'ni subyektiv kechinmani obyektiv badiiy shaklga aylantirishdir.

Shoir she'riyatida hissiy tasvirlar nafaqat individual tuyg'ularni ifodalaydi, balki umumlashgan insoniy holatni aks ettiradi. Sog'inch, iztirob, umid, yolg'izlik kabi hissiy kategoriyalar Faynberg lirikasida poetik obrazlar orqali estetiklashadi. Bu jarayon lirizm estetikasi doirasida hissiyotning badiiy tizimga aylanishini anglatadi.

Masalan:

“Ko'nglimda jim turar bir sokin dard,
Uni faqat tun sukunati tinglaydi.”

Mazkur satrlarda “sokin dard” obrazi inson qalbida yashirin holda mavjud bo‘lgan ichki iztirobni ifodalaydi. Bu yerda “dard” faol emas, balki “jim” va “sokin” holatda tasvirlanadi — bu esa ruhiy kechinmaning ichki, introspektiv xarakterga ega ekanini ko‘rsatadi. “Tun sukunati” esa tashqi makon elementi bo‘lishiga qaramay, aslida ichki ruhiy holatning poetik proyeksiyasi sifatida talqin qilinadi. Bu usul adabiyotshunoslikda psixologik parallelizm sifatida izohlanadi, ya’ni tashqi muhit ichki kechinmaning badiiy ekvivalenti sifatida ishlatiladi.

Faynberg poetikasida poetik lirizm individual tajribaning umumlashgan estetik modelga aylanishi bilan belgilanadi. Shoir oddiy hayotiy detallarni (tun, shamol, sokinlik, yo‘l) chuqur falsafiy mazmun bilan boyitadi. Natijada har bir obraz faqat tasviriy emas, balki semantik jihatdan ko‘p qatlamli xarakterga ega bo‘ladi. Bu esa uning lirikasini semantik intensivlikka ega poetik tizimga aylantiradi.

Shoir poetikasida badiiy ifodaning asosiy xususiyati — soddalik va chuqurlikning uyg‘unligidir. Faynberg murakkab ruhiy jarayonlarni ortiqcha murakkabliksiz, minimalistik poetik vositalar orqali ifodalaydi. Bu esa uning she’riyatida lakonik ekspressivlikni yuzaga keltiradi. Ya’ni, kam so‘z bilan katta hissiy va falsafiy mazmun beriladi. Bu jihat uning poetikasini zamonaviy lirika estetikasi bilan uyg‘unlashtiradi.

Faynberg she’riyatida hissiy obrazlar tizimi muhim semantik struktura sifatida shakllangan. Quyidagi obrazlar shoir poetikasida doimiy takrorlanuvchi va ma’no yuklovchi birliklar sifatida ishlatiladi:

tun — ichki sukut, tafakkur, yolg‘izlik

shamol — o‘tkinchilik, xotiralar harakati

osmon — umid, ruhiy erkinlik, cheksizlik

sukunat — ichki muloqot, javobsizlik, tafakkur holati

Bu obrazlar orqali shoir inson ruhiyatining dinamik va o‘zgaruvchan tabiatini ko‘rsatadi. Ular oddiy tasvir emas, balki psixologik-semantik kodlar sifatida ishlaydi.

Adabiyotshunos Roman Jakobson ta’kidlaganidek, poetik nutqda tilning estetik funksiyasi ustuvor bo‘ladi. Faynberg she’riyatida ham til nafaqat axborot uzatadi, balki hissiy ta’sir yaratadi. So‘zlar semantik birlikdan tashqari emotsional va estetik energiya manbaiga aylanadi.

Natijada Faynberg lirikasida lirizm estetikasi quyidagi asosiy xususiyatlar orqali shakllanadi:

hissiy tasvirning chuqurligi va estetiklashuvi

ichki ruhiy jarayonlarning poetik ifodasi

sodda, ammo intensiv badiiy til obrazlarning ko‘p qatlamli semantik tuzilishi

tashqi makon va ichki kechinma o‘rtasidagi poetik parallelizm Shu jihatdan Aleksandr Faynberg lirikasini zamonaviy o‘zbek she’riyatida lirizm estetikasi eng mukammal ifodalangan poetik tizimlardan biri sifatida baholash mumkin.

Ruhiy kechinmalar poetikasi

Aleksandr Faynberg lirikasida ruhiy kechinmalar poetikasi markaziy badiiy qatlamlardan biri hisoblanadi. Shoir she'riyatida lirik qahramonning ichki dunyosi, uning ruhiy izlanishlari, hayot va mavjudlik haqidagi mulohazalari chuqur poetik talqin etiladi. Faynberg lirikasining asosiy xususiyati shundaki, unda tashqi voqelikdan ko'ra ichki kechinmalar ustuvorlik kasb etadi. Faynberg poetikasida lirik qahramon ruhiyati individual emas, balki umumlashgan insoniy holat sifatida namoyon bo'ladi. Lirik qahramon orqali insonning yolg'izlik, iztirob, umid va o'zini anglash jarayonlari ifodalanadi. Bu jihat shoir lirikasini psixologik chuqurlikka ega badiiy tizimga aylantiradi. Adabiyotshunos Mikhail Bakhtin ta'kidlaganidek, lirik nutq — bu shoirning ichki ovozi va ongiy jarayonlarining ifodasidir (The Dialogic Imagination). Faynberg she'riyatida ham aynan shu ichki ovoz ustuvor bo'lib, she'r ichki monolog asosida quriladi. Lirik qahramon tashqi dunyo bilan emas, balki o'z ichki "men"i bilan muloqotda bo'ladi. Shoir poetikasida ichki monolog ruhiy kechinmalarni ifodalashning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Bu monolog ko'pincha savol-javob shaklida, ba'zan esa javobsiz qoluvchi ichki izlanish sifatida namoyon bo'ladi. Faynberg lirikasida savol — bu javob topish vositasi emas, balki ruhiy izlanishning o'zi sifatida talqin qilinadi. Shoir she'rlarida tez-tez uchraydigan poetik model — bu sukut orqali ifodadir. Ya'ni, ma'no ochiq aytilmaydi, balki sukunat, pauza, ichki to'xtalish orqali sezdiriladi. Bu esa uning poetikasida implitsit (yashirin) semantikaning ustuvor ekanini ko'rsatadi.

Faynberg lirikasida hissiy holatlar tizimi qarama-qarshilik asosida quriladi. Quyidagi oppozitsiyalar uning she'riy tafakkuriga xos:

iztirob ↔ umid

yolg'izlik ↔ yaqinlik istagi

sukut ↔ ichki hayqiriq

xotira ↔ unutish

Bu qarama-qarshiliklar lirik qahramonning ichki drammatizmini kuchaytiradi va she'rni dinamik ruhiy jarayonga aylantiradi.

Shoir poetikasida ruhiy iztirob va umid dialektikasi alohida ahamiyatga ega. Iztirob Faynberg lirikasida faqat salbiy holat emas, balki insonning o'zini anglash bosqichi sifatida talqin qilinadi. Umid esa bu jarayonning ichki energiyasi sifatida namoyon bo'ladi. Natijada lirik qahramon doimiy ruhiy harakatda bo'ladi. Adabiyotshunos Roman Jakobson nazariyasiga ko'ra, poetik til hissiy mazmuni estetik shaklda ifodalashga xizmat qiladi (Linguistics and Poetics). Faynberg she'riyatida ham til faqat ifoda vositasi emas, balki ruhiy tajribani shakllantiruvchi estetik tizim hisoblanadi. So'zlar orqali hissiyotlar nafaqat ifodalanadi, balki qayta yaratiladi.

Faynberg lirikasining yana bir muhim jihati — ichki vaqt kategoriyasidir. Shoir she'rlarida vaqt tashqi hodisa sifatida emas, balki ruhiy kechinma sifatida namoyon bo'ladi. Xotira, kutish, sukut kabi holatlar orqali vaqt subyektiv shaklda tasvirlanadi. Bu esa ruhiy kechinmalar poetikasini yanada chuqurlashtiradi.

Shunday qilib, Faynberg lirikasida ruhiy kechinmalar poetikasi quyidagi asosiy komponentlar orqali shakllanadi:

ichki monolog va ichki ovoz
hissiy holatlarning qarama-qarshiligi
sukut va implitsit ma'no
iztirob va umid dialektikasi
poetik til orqali ruhiy tajribaning estetik ifodasi

Xulosa

Aleksandr Faynberg lirikasida lirizm estetikasi inson ruhiyatining chuqur va ko'p qatlamli badiiy talqini sifatida namoyon bo'ladi. Shoir she'riyatida hissiy tasvir, ichki monolog va poetik til orqali inson qalbining murakkab kechinmalari estetik shaklga keltiriladi. Faynberg lirikasida lirik qahramonning ichki dunyosi markaziy o'rin egallab, u orqali insonning ruhiy izlanishlari, iztirob va umid o'rtasidagi ziddiyatlari ochib beriladi. Shoir poetikasida ruhiy kechinmalar faqat ifodalanmaydi, balki estetik tajribaga aylantiriladi.

Natijada Faynberg lirikasini zamonaviy o'zbek she'riyatida inson ruhiyatini chuqur psixologik va falsafiy asosda talqin etgan yetakchi poetik tizimlardan biri sifatida baholash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aleksandr Faynberg — Saylanma.
2. Aleksandr Faynberg — Tanlangan asarlar.
3. Mikhail Bakhtin — The Dialogic Imagination.
4. Roman Jakobson — Linguistics and Poetics.
5. Najmiddin Komilov — Adabiyot nazariyasi